

քանի մը գիտնականք. ուստի այս գիւտն անով մեծ նշանակութիւն կ'աւնու որ որոշ կրնանք գատնել այսուհետեւ ետրուակերէնի ամբողջ կազմութիւնը: Զայսօր գտնուած ետրուակերէն ամենամեծ արձանագրութիւնը հազիւ 125 բառէ կը բաղկանար, իսկ այս նոր գտնուածը 1200 բառէ՝ 200 տողի բաժնուած: Մուսիան 1859ին Ալբրամի թանգարանը մտած է, եւ արդէն 1868/69ին համբաւաւորն Պրուկշ դիտեց որ պատասխանաց երէզներուն միոյն ծայրերը նորանշան տաւեր կ'ան. ասկէ դրօշալ քակց ամբողջ պատասխանքն որ 15 մեդր երկայն էր, բայց գրեթե ինչ ըլլալը չիմացուեցաւ: Քրալ նորերս մանրամասն քննելով ակտաւ որ ետրուակերէն էր, եւ թէ մուսիան պատաստողն այն օտար երէզն իբրեւ աւելորդ կտաւ գործած եր էր առանց միտ գնելու բնագրին, ուստի թէ այն պատասխները նախնաբար ամբողջ մը կը կազմէին: Այժմու հանգամանաց մէջ $3\frac{1}{2}$ մեդր երկայն է եւ 40 սնդ. լայն, եւ եգիպտական պապիրոսէ գլաններու պէս գրուած է սիւն սիւն՝ 24.5 սնդ. լայնութեամբ եւ սեանց ալ ու ձախ կողմն կարմիր գծերով նշանակուած: Ուստի ետրուակերէն այս գտնագիրն այնպէս մտած է մուսիայի մէջ, ինչպէս իր գտնելը նաեւ յունարէն գրութեամբ շերտեր՝ իբրեւ աւելորդ՝ եգիպտական մուսիաներու պատասխանաց գործածուած: Այս շերտերուն վրայ ընդարձակ գրութիւն մը պիտի լըյս տեսնէ ձիւննայի ճիւղարանի տարեւոր գրութեանց մէջ՝ նոյն շերտերուն լուսանկարներովն եւ ընդարձակ քննութեամբ եւ ընթերցմամբ նոյն արձանագրութեանց՝ օժանդակութեամբ հաշակաւոր ետրուակերինագէտի մը. (W. Deeke.) Այս նիւթոյն վրայ կը խօսիք, երբ լըյս տեսնէ ամբողջ գրութիւնը:

ՍԱՏԵՆԱՊՍԱԿԱՆ

ՈՒՂՈՒՐԻԼԵԱՆ ՄԵՐՈՒՊ Ա. — Պատմութիւն Հայոց գաղթականութեան եւ շինութեան նկեղեցոյ նոցա ի Լիվոնոյ քաղաքի՝ Նաւգորո յաւելումով: Վնեստ. Տպ. Միխի. 1891: 8° էջ 326:

Հայ գաղթականութեանց պատմութեան մէջ Ապոնիան թերակղզին եւս կը գրաւէ ըստ բաւականի նշանաւոր տեղ մ'իւր ոչ սաւառ հայաբնակ քաղաքներովն, որոնցմէ մին է եւ Լիվոնոյ:

Ուղուրեան Յարգոյապատիւ Մեսրոպ Ա՛. որ ինն տարի (1879—1887) Լիվոնոյի Հայոց

Ժողովրդագետն է եղած, տեղւոյն ազգային եւ կեղեցոյ եւ Հռովմայ Հաւատոյ Զարածման Ժողովոյ գիւտններն մանր կրկնելով՝ հաւաքած է ոչ աննշան քանակութեամբ յիշատակարաններ եւ վաւերագրեր, որ դժբախտաբար իւր իրուզարկութիւնն ի մասին՝ «առատապէս յիշատակութեան արժանի նիւթեր քաղելու» պտական չեն՝ «առւելապէս դատից եւ ինչորոշ վրաբերեալ ձանձրալի արկածներ», բովանդակելուն:

Արդ Յարգոյապ. Հեղինակն՝ առ ի չդոյն այլ բազմաթղմանի վաւերական գրութեանց իւր պատմութեան իբր աղբիւր գործածած է սոյն այս դատական նկարագիր ունեցող թղթերը, թէեւ՝ ուր ուրեք ազգային՝ կամ այլազգի՝ հնդիւններէ կրնար օգտուիլ՝ օգտուած է:

Առաջին երկու գլուխներու մէջ (էջ 9—43) Հեղինակն Լիվոնոյ քաղաքին պատմական անցքերուն — սկզբնաւորութիւնն յաւերարհի 2325 միւնիւն իտալական նորակալով՝ միապետութեան ձուլուիլն — եւ իրից ու վաճառականական նշանակութեան վրայ խօսելէն վերջը՝ կ'անցնի Հայոց սոյն քաղաքը հաստատուելուն, ուր հաւանականաբար Ժ. Զ. Զարու երկրորդ կիսուն արդէն բաւական հայ կար, բայց բուն գաղթականութեան հաստատուելուն սկիզբն եղած է Փերդինանդոս Աւագ դքսին՝ Թոսկանայի նաւահանգիստն եւս քան զեւս վաճառաշահ գործելու գիտմամբ՝ 1591ին հրովարտական Հայերն եւս այլ ազգաց հետ Լիվոնոյ գալու եւ. բնակելու հրահրելէն վերջը (էջ 44—45): Հայերն՝ որ վերջիշեալ դքսին ժամանակն ամենէն աւելի բաղմամբով էին, վաւերական գրութեանց համաձայն՝ 1600ի միջոցները՝ 200 այր էին, պանդուխտներն ու առժամանակեայ կերպով բնակողներն եւս ի միասին հաշուելով (էջ 46). այս թիւը 1810ին՝ արդէն ընդ ամեն 62 հոգւոյ ինչոմ կը գտնենք (էջ 150). իսկ 1887ին՝ Հեղինակն սոյն քաղաքէն մեկնած տարին՝ ընդ այր եւ ընդ կին հազիւ 36 հոգի էին Հայք, եւ այն՝ մեծաւ մասամբ իտալացած:

Արդէն աղբիւրաց բնութիւնն իսկ կը ցուցնէ՝ թէ յաջորդ հնգնաւորաց գլուխներու մէջ՝ որ բուն Լիվոնոյի գաղթականութեան եւ կեղեցոյ շինութեան պատմութիւնը կը բովանդակեն,

¹ Գլխաւորն է՝ Գրեթ. Գիւլեթ Ազոնց Արքեպիսկոպոսի Ալեքսանդրութիւնը: — Զննչական պատմութեան կը յիշուի թէ մէջ ոչոյց եւ ինքնինս, Ալեքսան. Արեւիշտի Մոսկու. Եւրոպ. եւ այլք:

² Գլխաւորներն են՝ Վիլիլմ եւ Բրոնիսլաւ Խաւաքցոյ ժամանակագրութիւնը, Մակրի. Սանդիլի եւ այլք:

